

Kinnitatud maaeluministri
03.07.2018 käskkirjaga nr 102

ARENGUKAVA

Eesti lambakasvatuse sektori arengukava aastateks 2018–2023

Sisukord

Kasutatud lühendid	3
Sissejuhatus	4
1. Lambakasvatuse sektori ülevaade	5
Loomade arv	5
Majapidamise struktuur	6
Lamba- ja kitsekasvatuse majanduslik olukord	7
Lambaliha toodang ja tarbimine	9
Eluslammaste ja lambaliha eksport ning import	11
Aretustegevus	12
2. Visioon	13
3. Arengukava eesmärk	13
4. Meetmed Eesti lambakasvatuse sektori arendamiseks	14
4.1 Teadmispõhise ja konkurentsivõimelise lambakasvatuse sektori arendamine	14
4.2 Loomahaiguste ja kiskja ohu ennetamine	16
4.3 Lambaliha kvaliteedi ühtlustamine, realiseerimise lihtsustamine ning tarbimise suurendamine	18
4.4 Lambavilla ja -naha tootmise, käitlemise ning turustamise arendamine	20
4.5 Lammaste ja lambakasvatussaaduste ekspordi suurendamine	21
5. Rakendusplaan	23
6. Lambakasvatuse sektori tugevused, nõrkused, ohud ja võimalused (SWOT)	29

Kasutatud lühendid

EL - Euroopa Liit

ELKL - MTÜ Eesti Lamba- ja Kitsekasvatajate Liit

ETLA - MTÜ Eesti Tõulammaste Aretusühing

FADN (*Farm Accountancy Data Network*) - põllumajandusliku raamatupidamise andmebaas

HoReCa sektor - toitlustussektor (*hotels, restaurants, catering*)

KMKS - MTÜ Kihnu Maalambakasvatajate Selts

MAK - Eesti maaelu arengukava

MEM - Maaeluministeerium

MES - Maaelu Edendamise Sihtasutus

NLV/tjü - netolisandväärtus aastatööjõuühiku kohta

PMA - Põllumajandusamet

PMK – Põllumajandusuuringute Keskus

PRIA - Põllumajanduse Registrite Informatsiooni Amet

RLTP - Riiklik loomatauditõrje programm

SA - Statistikaamet

VTa - Veterinaar- ja Toiduamet

ÜPP - Euroopa Liidu ühine põllumajanduspoliitika

Sissejuhatus

Eesti lambakasvatust iseloomustavad pikaajalised traditsioonid. Lammaste arvukus oli suurim 1920-ndatel, mil lambaid oli üle 700 000. 1990-ndate alguses oli 120 000 lammast, kuid sajandivahetuseks oli lammaste arv vähenenud neli korda. Alates 1990-ndate lõpust hakati lambakasvatuse sektorit toetama riigieelarvest ning EL-ga liitumise järgselt maksti täiendavaid otsetoetusi, mille toel hakkas lammaste arv taas suurenema.

Tänast lambakasvatuse sektorit iseloomustab ühistegevuse vähesus. Majapidamised on väikesed ja palgatöajõudu kasutatakse vähe. Lambakasvatussaaduste tootmise tasuvus on madal, olulise osa sissetulekutest moodustavad toetused.

Eestis on esindatud 27 erinevat lambatõugu, kellest enamlevinud on eesti tumedapealine lambatõug ja eesti valgepealine lambatõug. 2016. a sai tunnustuse kihnu maalammas, kellel on mitmeid aborigeensete tõugude tunnuseid. Lambapopulatsioonis on arvestataval hulgal põlvnemisandmete ja heade jõudlusomadustega loomi ning Eesti lammastel on Kesk-Euroopaga võrreldes vähem haigusi.

Looduslikud tingimused on Eestis lammaste pidamiseks sobivad. Mahetootmisega tegelevate majapidamiste osakaal on suur. Lambakasvatussaaduste tootmise kõrval on lambakasvatusel oluline roll maastike hooldamisel ja looduskaitse väärtuste säilitamisel ning maapiirkonna mitmekesise elukeskkonna säilimisel ja jätkusuutlikkuse tagamisel.

Lambakasvatuse sektori jätkusuutlikuks arenguks Eestis on vaja hinnata sektori olukorda, kohalikule turule tootmise, töötlemise ja turustamise võimalusi ning otsida võimalusi välisturgudel oma toodete turustamiseks. Eeltoodust lähtuvalt koostati Eesti lambakasvatuse sektori arengukava (edaspidi *arengukava*).

Arengukavas antakse ülevaade Eesti lambakasvatuse sektori hetkeseisust, analüüsitakse arenguvõimalusi, sõnastatakse sektori eesmärgid aastateks 2018–2023 ja tuuakse välja kavandatavad tegevused püstitatud eesmärkide saavutamiseks. Arengukava koostamise järgselt on plaanis korraldada täiendavaid arutelusid, analüüsida sektoris toimuvaid arenguid ja teha vajadusel sektori olukorrast lähtuvalt kavandatavate tegevuste osas muudatusi.

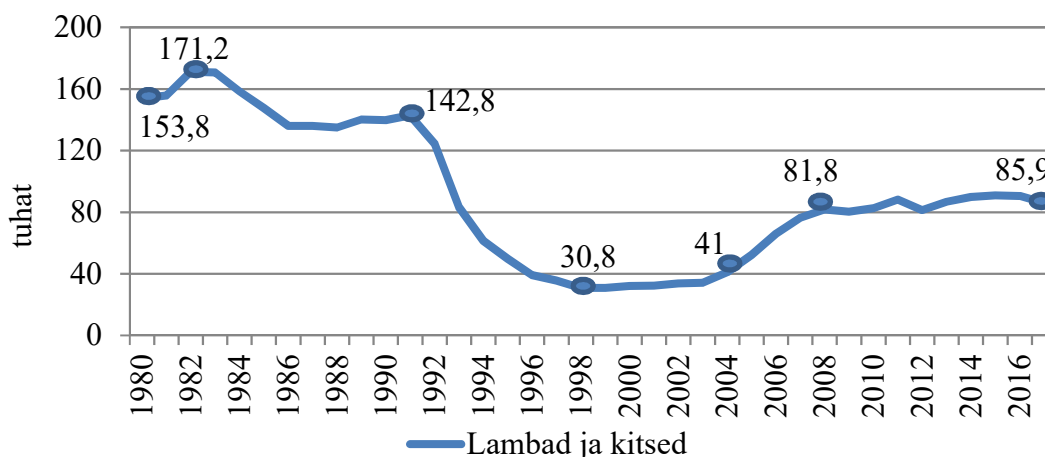
Arengukava ettevalmistamiseks moodustati maaeluministri 06. juuni 2016. aasta käskkirjaga nr 101 lambakasvatuse sektori arengukava ettevalmistav töörühm. Töörühma kuulusid Eesti Lamba- ja Kitsekasvatajate Liit, Eesti Tõulammaste Aretusühing, Kihnu Maalambakasvatajate Selts, Eesti Lambakasvatajate Ühistu, Eesti Põllumeeste Keskliit, Eesti Põllumajandus-Kaubanduskoda, Eestimaa Talupidajate Keskliit, Eesti Keskkonnaühenduste Koda, MTÜ Maavillane.

Arengukavas mõistetakse lambakasvatuse sektori all lammaste pidamist ja aretamist ning lambakasvatussaaduste (lambaliha, -vill ja -nahk) tootmist ja töötlemist. Arengukavas ei ole eraldi käsitletud lambapiima tootmist ja väärindamist, kuna piimalammaste pidamine on Eestis veel vähe levinud, samas on see arenev tootmissuund ja tulevikus tuleb ka sellele tähelepanu pöörata.

1. Lambakasvatusektori ülevaade

Loomade arv

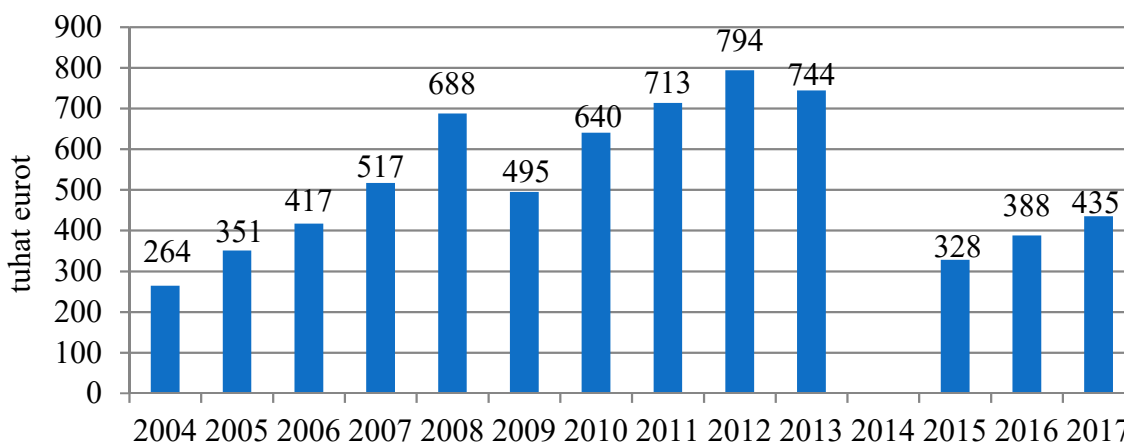
Viimase 36 aasta jooksul on lammaste arv oluliselt muutunud. Enim lambaid ja kitsi peeti 1980-ndatel aastatel, kui Eestis oli keskmiselt 150 000 lammast ja kitse. Nõudluse ja lambakasvatussaaduste tootmise tasuvuse vähenemine 1990-ndatel mõjus lambakasvatusektorile pärssivalt ning aastatel 1992–1998 vähenes lammaste ja kitsede arv 30 800 loomani (joonis 1).

Allikas: SA

Joonis 1. Lammaste ja kitsede arv Eestis aastatel 1980–2017, 31. detsembri seisuga

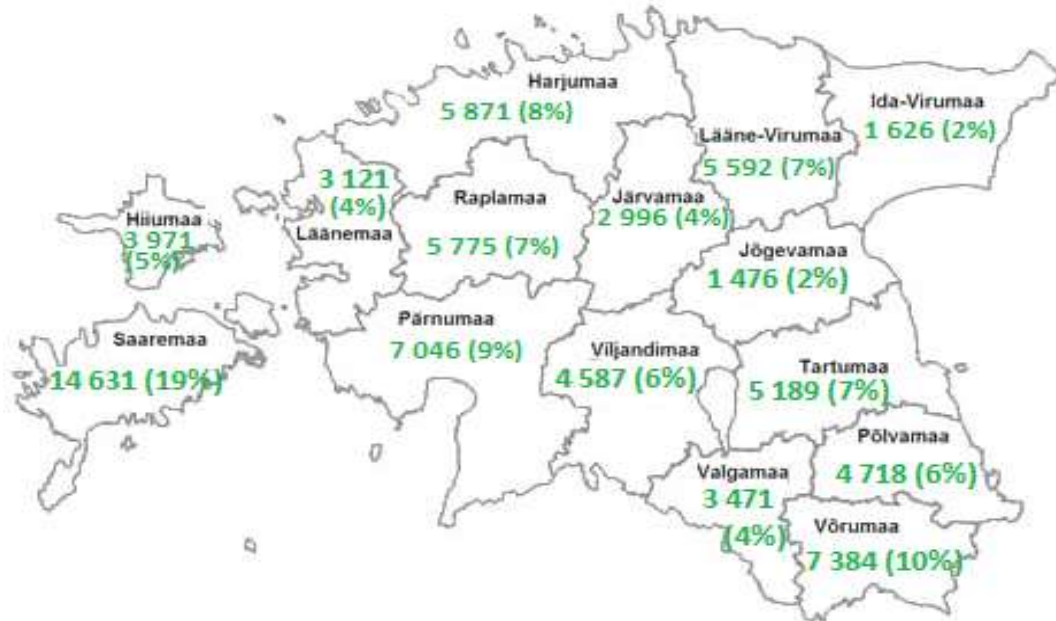
Aastatel 2004–2008 lammaste arv kahekordistus ning on pärast seda olnud stabiilne va 2017. aasta kus loomade arv vähenes võrreldes eelnenud aastaga 4700 võrra. SA andmetel peeti Eestis 2017. aastal 85 900 lammast ja kitse. EL-ga liitumise järgsel perioodil on lammaste arvu olulist suurenemist ja lambakasvatavate sissetulekute paranemist soodustanud ÜPP raames makstud toetused (joonis 2). Viimasel viiel aastal on lammaste arvu stabiilset kasvu soodustanud elusloomade eksport ning põllumajandustoetuste maksmise jätkamine.

Allikas: MEM

Joonis 2. Uttele ja kitsedele määratud täiendava otsetoetuse/üleminekutoetuse/otsetoetuse summa, tuhat €

Aastal 2017 lammaste arv mõnevõrra vähenes. Põllumajandusloomade registris oli 2017. aasta 31. detsembri seisuga 77 722 lammast, mis on 4467 võrra vähem kui 2016. a lõpus. Põllumajandusameti (PMA) andmetel peeti 2017. aastal mahepõllumajanduse nõuete kohaselt 48 931 lammast (~63% Eesti lammaste koguarvust), mis on 3068 võrra vähem kui 2016. aastal.

Allikas: PRIA

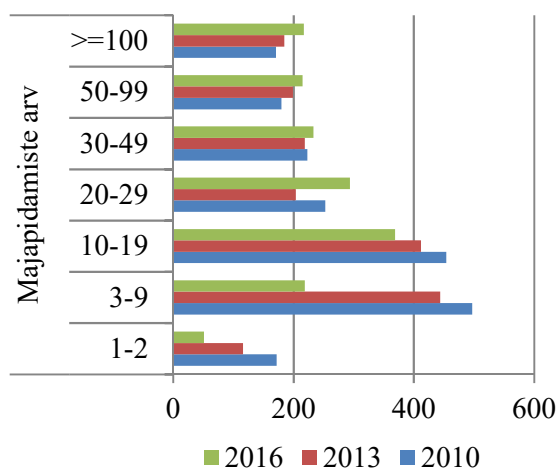
Joonis 3. Lammaste arv maakonnas seisuga 31. detsember 2017. a

2017. aastal peeti lambaid kõige enam Saaremaal (so 19% kõikidest põllumajandusloomade registris registreeritud lammastest) ja Võrumaal (10%) (joonis 3).

Majapidamiste struktuur

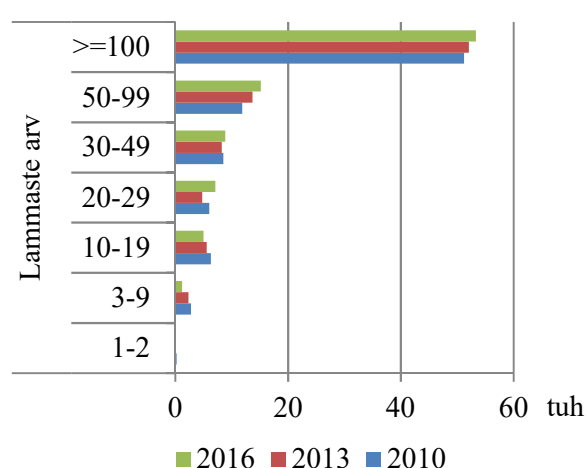
Viimasel kümnendil on põllumajanduslike majapidamiste arv Eestis vähenenud, sh on vähenenud loomadega majapidamiste arv. SA põllumajanduslike majapidamiste struktuuriuuringu andmetel oli 2010. aastal 19 613 põllumajanduslikku majapidamist, neist 9679 loomadega majapidamist. Loomadega majapidamistest 1950-s peeti lambaid. 2016. aastal oli põllumajanduslike majapidamisi 16 696, neist loomadega 6965. Lambakasvatusega tegeles 2016. aastal 1597 majapidamist, mis on 18% vähem kui 2010. aastal. Lisaks majapidamiste arvu vähenemisele on viimasel kümnendil muutunud lammastega majapidamiste õiguslik vorm. Kui 2010. aastal oli lammastega majapidamistest 93% füüsilised isikud ja 7% juriidilised isikud, siis aastal 2016 oli füüsilisi isikuid 79% ja juriidilisi isikuid 21%.

Viimasel viiel aastal on lammaste arv vähenenud majapidamistes, kus peeti lambaid suurusgruppides 1–2, 3–9 ja 10–19 looma karjas (joonis 5). Ülejäänud suurusgruppides suurenes nii lammaste kui majapidamiste arv (joonis 4).

Allikas: SA, põllumajanduslike majapidamiste struktuuriuuring

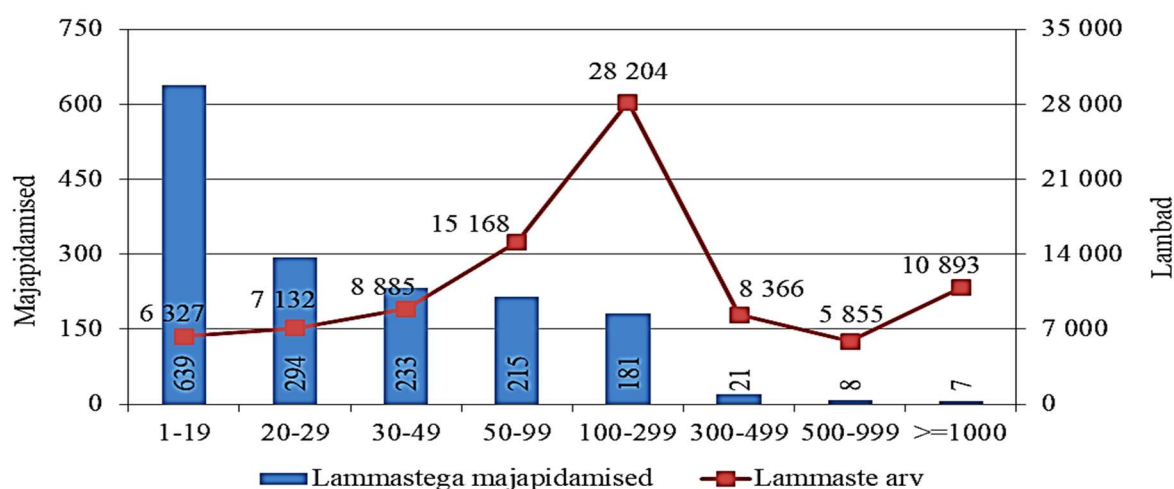
Joonis 4. Lammastega majapidamiste arv

Allikas: SA, põllumajanduslike majapidamiste struktuuriuuring

Joonis 5. Lammaste arv suurusgruppides, tuhat

Kuigi väikeste karjade arv aasta-aastalt väheneb, on Eestis palju lambakasvatajaid, kes peavad lambaid valdavalt omatarbeks või muu tegevuse kõrvalt. Aastal 2016 oli 639 majapidamist (joonis 6) kus peeti 1–19 lammast, mis on 40% lammastega majapidamiste koguarvust. Üle 100-pealisi lammastega majapidamisi on Eestis vähe (14%), kuid seal peetakse kõige enam lambaid (59% lammaste koguarvust), sh seitsmes majapidamises peeti üle 1000 lamba.

Allikas: SA, põllumajanduslike majapidamiste struktuuriuuring, MEM

Joonis 6. Lammaste ja majapidamiste arv suurusgruppides 2016. aastal

Lamba- ja kitsekasvatuse majanduslik olukord

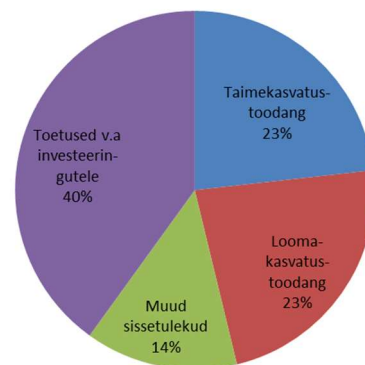
Põllumajandusliku raamatupidamise andmebaasi (FADN) 2016. aasta andmetel olid keskmise lamba- ja kitsekasvatuse tootmissuuna¹ majapidamised üldjuhul väiksemad ettevõtted, neist

¹ Lamba- ja kitse tootmisuund (48) kuulub FADN loomakasvatuse (F) tootmistüübi hulka. Selle tootmistüübi valimisse kuuluvad majapidamised (47) esindavad 2016. aastal 821 üldkogumi (2016) majapidamist ehk 1/17.

ligikaudu 75% kuulus majandusliku suuruse klassi standardkogutoodanguga² 4–25 tuhat eurot. Ülekaalus olid mahetootmisega tegelevad ettevõtted (57%). Kui kõikide tootmistüüpide keskmisena oli ettevõttel 123 ha kasutatavat põllumajandusmaad, siis keskmise lamba- ja kitsekasvatuse ettevõtte kasutada oli 45 ha, millest 59% oli renditud. Peamiselt kasvatati söödakultuure (86% kasutatavast põllumajandusmaast). Tööjõudu kasutati 1,0 aastatööjõuühikut (tjü)³, millest vaid 0,1 tjü oli tasustatud ehk töö tehti ära peamiselt oma perega. Loomühikuid (lü) oli keskmiselt 12,8 millest 9,5 olid lambad ja kitsed⁴. Karjatamise tihedus oli 0,26 lü/ha.

2016. aastal oli lamba- ja kitsekasvatuse tootmistüübi kogutoodangu väärtus ha kohta 269 eurot (FADN keskmine 743 eurot), millest 38% moodustas loomakasvatustoodang. Olulise osa kogutoodangust moodustasid muud sissetulekud (23%).

Toetusi (va investeeringutele) saadi 179 eurot/ha, mis moodustas 40% kogutoodangu ja toetuste (va investeeringutele) summast (joonis 7).

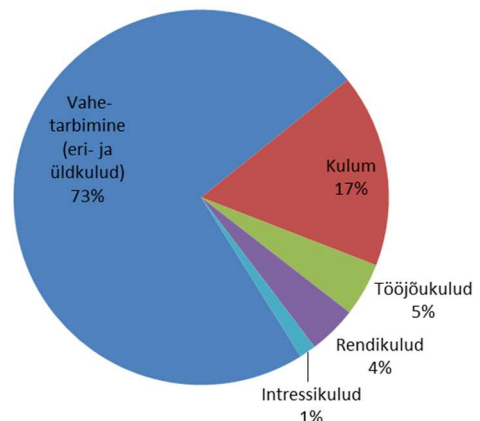

Allikas: FADN

Joonis 7. Kogutoodangu ja toetuste (va investeeringutele) struktuur lamba- ja kitsekasvatuse tootmistüübis 2016. aastal

Lamba- ja kitsekasvatuse tootmistüübi kogukulud ha kohta olid 377 eurot, millest peamise osa moodustas vahetarbimine (73%), tööjõukulud moodustasid vaid 5% (joonis 8), kuna 93% tööst tehakse tasustamata tööjõu poolt. Tasustamata tööjõu sissetulek peaks olema tagatud tasustatud tööjõuga sarnasel tasemel ettevõtjatulust.

Küllaltki madal kogutoodangu väärtus jäi 29% väiksemaks kui kogukulud (kogutoodangu ja kogukulude suhe oli 0,71). Lisades kogutoodangu väärtusele saadud toetused (va investeeringutele) oli vastav suhe 1,19. Seega on lamba- ja kitsekasvatuse ettevõtete toetustest sõltuvus suur.

Allikas: FADN

Joonis 8. Kulude struktuur lamba- ja kitsekasvatuse tootmistüübis 2016. aastal

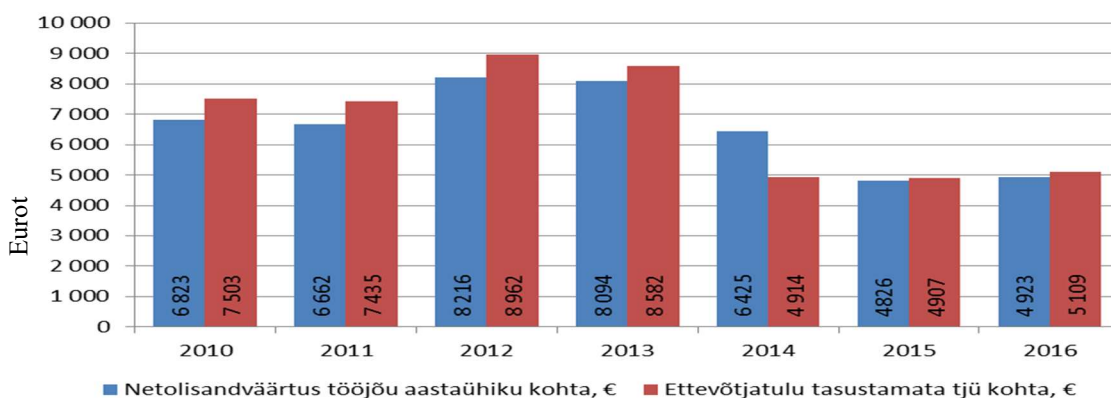
² Standardkogutoodang tehakse kindlaks **standardtoidangu** koefitsientide baasil, mis arvutatakse viie aasta keskmisena vastavalt vaatlusaluste aastate saagikusele. 2016. aastal on aluseks aastate 2011–2015 keskmine.

³ 1 tjü= 2200 tundi ehk 1 täistöökoht.

⁴ 1 lü= 6,66 lammast või kitse.

Varade väärtus kokku (sh 79% põhivara) oli keskmisel lamba- ja kitsekasvatuse ettevõttel 1498 eurot/ha, millest võõrvahenditega oli finantseeritud 14%. Brutoinvesteeringuid tehti 2016. aastal ettevõtte kohta 101 eurot/ha, mis on vähem kui FADN keskmine⁵, sealjuures investeeringutoetusi saadi 38 eurot/ha.

Netolisandväärtust⁶ aastatööjõuühiku kohta (NLV/tjü) toodeti 2016. aastal 4924 eurot, mis oli võrreldes FADN keskmisega (10 887 eurot) 45% madalam. Kuna antud tootmissuuna ettevõtted kasutasid palgatööjõudu vähe, on oluline, et ettevõtjatulu⁷ tagaks omanikule tehtud töö eest vähemalt palgatööjõule tehtud kulutustega sarnase sissetuleku. 2016. aastal oli ettevõtjatulu tasustamata tjü kohta 5109 eurot (joonis 9), mis oli 59% samal ajal palgalistele töötajatele tehtud tööjõukuludest (8648 eurot). Seejuures oli palgatööjõule tehtav tööjõukulu vaid 3,93 eurot/h, mis on ligikaudu poole madalam kui FADN keskmine (6,79 eurot/h). Seega ei suuda lamba- ja kitsekasvatuse ettevõtte antud tootmistasemete ja kokkuostuhindade juures tagada palgatööjõule ega omanikule tehtud töö eest keskmisele ligilähedast tasu.

Allikas: FADN

Joonis 9. Lamba- ja kitsekasvatuse tootmissuuna NLV/tjü kohta ja ettevõtjatulu tasustamata tjü kohta 2010–2016

Lambaliha toodang ja tarbimine

Lamba- ja kitseliha kogutoodang⁸ on viimaste aastate (2010–2016) võrdluses püsinud 600–700 tonni ja moodustas 2016. aastal kogu lihatoodangust vaid 0,9%.

Lammaste ja kitsede kokkuost lihatöötlemisettevõtete poolt on vähenenud alates 2011. aastast ning viimasel kolmel aastal püsinud 3400–3600 looma (joonis 10). Lihatootlemisettevõtted ostsid 2017. aastal 3,4 tuhat lammast ja kitse ning neist saadi 58,4 t liha, mis on 4 t vähem kui eelnenud aastal samal ajal. Kokkuostetud lammaste keskmine rümba kaal oli viimasel kahel

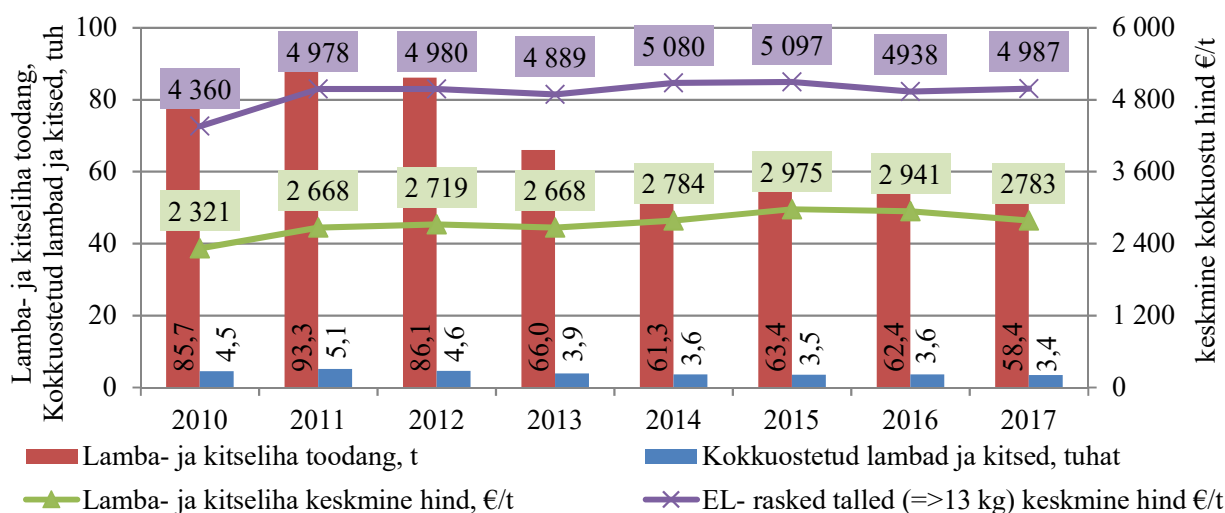
⁵ FADN keskmisena on varade väärtus kokku (sh 76% põhivara) keskmisel ettevõttel 2221 eurot/ha, millest võõrvahenditega oli finantseeritud 33%. Brutoinvesteeringuid tehti 2016. aastal ettevõtte kohta 175 eurot/ha, sealjuures investeeringutoetusi saadi 30 eurot/ha.

⁶ Netolisandväärtus saadakse liites kogutoodangu väärtusele toetuste (va investeeringutele) ning maksude bilansi ja lahutades kulumi ja vahetarbimises tehtavad kulutused.

⁷ Ettevõtjatulu leitakse lisades netolisandväärtusele investeeringutoetuste ja investeeringute käibemaksu bilansi väärtuse ning lahutades tööjõu-, rendi- ja intressikulud

⁸ Kogu lihatoodang- tapaks (k.a ekspordiks) müüdud ja majapidamises tapetud (k.a teenustööna tappa lastud) lammaste ja kitsede liha (SA).

aastal 17 kg, varasematel aastatel on olnud kuni 19 kg.

Allikas: SA, Euroopa Komisjon

Joonis 10. Kokkuostetud lambad ja kitsed (tuhat), kokkuostetud lamba- ja kitseliha toodang (tonni) ning kokkuostetud lamba- ja kitseliha keskmine hind (€/t) Eestis ja EL raskete tallede rümpade hind aastatel 2010–2017

2017. aastal oli keskmine lamba- ja kitseliha kokkuostuhind⁹ Eestis 2783 eurot/t, mis on 157 eurot/t madalam aasta varasemast hinnast. Viimase kaheksa aasta võrdluses oli kõrgeim kokkuostuhind 2015. aastal (2975 eurot/t) ja madalaim 2010. aastal (2321 eurot/t) (joonis 10). Eesti lambaliha kokkuostuhind sisaldab nii tallede kui ka üle aastaste lammaste hinda. EL raskete tallede kokkuostu hinna arvestuses on 13 kg või enam kaaluvad alla aastased talled, seetõttu ei ole Eesti ja EL kokkuostuhinnad otseselt võrreldavad.

Lamba- ja kitseliha tarbimise osakaal on Eestis sea-, linu- ja veiselihaga võrreldes väike (so 0,4–0,8% kogu lihatarbimisest). Kui 2016. aastal tarbiti inimese kohta liha 82 kg, siis lambaliha moodustas sellest vaid 0,6 kg. SA andmetel on lamba- ja kitseliha isevarustuse tase alates 2010. aastast olnud 100% tulenevalt lambaliha vähesest tarbimisest Eestis.

VTa andmetel oli 2018. aasta märtsi seisuga 47 teavitatud ja tegevusloaga lambaliha käitlemise ettevõtet, sh 19 ettevõtet oli käitlemisvaldkonnaks lammaste tapmine ja töötlemine.

Eestis on lambarümpade SEUROP klassifikatsiooni järgi klassifitseerimise kohustus lihakäitlemisettevõtetes, kus tapetakse aastas keskmiselt üle 80 lamba nädalas. Eestis ei ole lambarümpade SEUROP klassifikatsiooni seni rakendatud.

⁹ Kokkuostuhind saadakse kokkuostetud loomade liha maksumuse ja koguse jagamisel (SA).

Aretustegevus

Põllumajandusloomade aretuse eesmärgiks on tagada põllumajandusloomade jõudlusvõime ja geneetilise väärtuse suurenemine ning genofondi säilimine ja loomakasvatuse majanduslik tasuvus. Eestis tegeleb lammaste tõuaretuse ja jõudluskontrolli läbiviimisega kolm organisatsiooni (sh kahes organisatsioonis on aretusprogrammid eesti valgepealise ja eesti tumedapealise lambatõu aretamiseks).

Eesti Lamba- ja Kitsekasvatajate Liit omab tegevusluba (2015–2021) eesti tumedapealise lambatõu ja eesti valgepealise lambatõu tõuraamatu pidajana ning jõudluskontrolli läbiviijana. 2018. aasta algusest omab liit tegevusluba dorperi ja lleyni lambatõugude tõuraamatu pidajana ning jõudluskontrolli läbiviijana.

MTÜ Eesti Tõulammaste Aretusühing omab tegevusluba (2015–2021) eesti tumedapealise lambatõu ja eesti valgepealise lambatõu tõuraamatu pidajana ning jõudluskontrolli läbiviijana.

MTÜ Kihnu Maalambakasvatajate Selts omab tegevusluba (2015–2021) Kihnu maalamba tõuraamatu pidajana ja jõudluskontrolli läbiviijana.

2017. aasta 1. detsembri seisuga oli Eestis tõuraamatutesse kantud ja jõudluskontrolli all kokku 5850 lammast (sh tõuraamatutesse kantud 3848 lammast) (tabel 1).

Tabel 1. Tõuraamatutesse kantud ja jõudluskontrolli all olevate lammaste arv seisuga 1. detsember 2017. a

Aretusühing		Tõug	Lammaste arv kokku
MTÜ Kihnu Maalambakasvatajate Selts (KMKS)	Tõuraamatutesse kantud	kihnu maalammas	243
	Jõudluskontrolli all	kihnu maalammas	643
MTÜ Eesti Lamba- ja Kitsekasvatajate Liit (ELKL)	Tõuraamatutesse kantud	eesti valgepealine	1806
		eesti tumedapealine	897
	Jõudluskontrolli all	eesti valgepealine	2325
		eesti tumedapealine	1312
MTÜ Eesti Tõulammaste Aretusühing (ETLA)	Tõuraamatutesse kantud	eesti valgepealine	373
		eesti tumedapealine	529
	Jõudluskontrolli all	eesti valgepealine	773
		eesti tumedapealine	797

Allikas: KMKS, ELKL, ETLA

2. Visioon

Eesti lambakasvatusektor on jätkusuutlik ja konkurentsivõimeline ning lambakasvatustoodang on kvaliteetne, kõrge(ma) lisandväärtusega ja tarbijale kättesaadav.

Lammaste arvukus on kasvanud, toimib teadmispõhine lambakasvatus, toodangu kvaliteet on ühtlustunud ning lambaliha ja lambaliha toodete tarbimine ja eksportimine on suurenenud. Lambakasvatussaadused vastavad tarbija ootustele. Suurenenud on ka muude kohalike lambakasvatussaaduste (nahk ja vill ning neist valmistatud tooted) hulk ja valik turul. Lambakasvatusektori ettevõtjate vaheline koostöö on tõhustunud, toodangu turustamiseks tehakse ühistegevust, tänu millele on suurenenud lambakasvatussaaduste tarnekindlus kaubanduskettides. Väiketootjatel on otseturustamisvõimalused, millega on tagatud traditsiooniliste lambasaaduste/toodete jõudmine kohalikule turule võimalikult kvaliteetselt, kiiresti ja rikkalikus valikus. Eestis toodetud lambakasvatustoodangul on hea maine nii kodu- kui ka välisurgudel. Tarbijad on teadlikud kodumaise toodangu eelistest, tooted on hästi kättesaadavad ja kergesti eristatavad.

3. Arengukava eesmärk

Arengukava eesmärgiks on aidata kaasa Eesti lambakasvatusektori jätkusuutlikkuse tõusule ja toodangu lisandväärtuse kasvule.

4. Meetmed Eesti lambakasvatuse sektori arendamiseks

4.1 Teadmistepõhise ja konkurentsivõimelise lambakasvatuse sektori arendamine

Lambakasvatuse sektori jätkusuutliku arengu ja konkurentsivõimelise tootmise tagamiseks on oluline järjepidevalt panustada tootmise kaasajastamisse, rakendades uusi ja innovaatilisi tehnoloogiaid. Teadmistepõhised tegevused ja tootmise analüüsimine loovad võimalused ettevõtte jätkusuutlikuks ja konkurentsivõimeliseks arenguks, tagades ettevõtte ressursside efektiivsema kasutamise ja parema tootlikkuse. Eesmärgistatud turupõhise tootmise rakendamine on oluline nii väike- kui suurettevõttes.

Tänapäeval, kus ressursitõhus, teadmistepõhine ja keskkonnasäästlik tootmine on üha enam oluline ettevõtte jätkusuutlikkuse tagamisel, on lambakasvatuses kujunenud probleemiks võrreldavate ning teadmistepõhiste lambakasvatuskontseptsioonide (mis hõlmaks mh tõugude valikut, ristamist, pidamistingimusi, haiguste ennetamist, karjatamist, söötmist) puudumine ja lambakasvatusega tegelevate ettevõtete madal investeerimise võimekus. Investeeringute madal tase takistab efektiivsemat tootmist ja kogutoodangu kasvu. Siinkohal on oluline hinnata lambakasvatuse sektori investeerimise ja investeeringutoetuste vajadust ning ettevõtete võimekust investeeringuid finantseerida.

Uuringute ja teadmussiirde projektide läbiviimine ja tulemuste rakendamine eeldab senisest suuremat koostööd erialaorganisatsioonide, lambakasvatavate ning teadusasutuste vahel.

Aretustegevus ning lammaste tootlikkuse andmete kogumine ja töötlemine

Eestis on heade jõudlusomadustega loomi, kuid puuduseks on jõudluskontrolli all olevate tõugude ning lambakarjade (85 karja, nov 2017) ja lammaste (7467 lammast, nov 2017) väike arv. Põllumajandusloomade registri andmetel peeti Eestis 2017. aastal 27 erinevat tõugu lambaid ja nende ristandeid. 2017. aasta seisuga toetati riigieelarvest Eesti valgepealise lambatõu (EV), Eesti tumedapealise lambatõu (ET) ja Kihnu maalamba (KML) aretustegevust. 2018. aasta alguses said ametliku tunnustuse ka dorperi ja lleyini lambatõugude aretusprogrammid. Oluline on tagada kohalike tõugude säilitamine, jätkata olemasolevate aretusprogrammide rakendamist ja uute koostamist. Aretusprogrammide olemasolu, jõudlus- ja põlvnemisandmete regulaarne kogumine, töötlemine, säilitamine ja analüüsimine loob eeldused kvaliteetsete aretusloomade tootmiseks ja ekspordiks.

Lambakasvatuse sektori aretustegevust pärsib tootlikkuse andmete vähene kogumine ja töötlemine. Peale looma liikumist aretuskarjast tootmiskarja, tema kohta tootlikkuse määramiseks vajalikke andmeid enamasti ei koguta. Samuti ei koguta andmeid lammaste nuumajõudluse kohta kokkuostjatelt ega tapasaagise kohta lihakäitlemisettevõtetest. Lihakäitlemisettevõtted, kus tapetakse aastas keskmiselt kuni 80 lammast nädalas, ei ole kohustatud lambarümpi klassifitseerima SEUROP süsteemi järgi, seeläbi puudub ülevaade loomade lihakuse ja rasvasuse kohta.

Sektori koolitus ja nõuandevajadus

Ajakohase, teadmistepõhise koolituse ja nõuandeteenuse kättesaadavuse tagamine on oluline nii praegu lambakasvatusega tegelevatele põllumajandustootjatele kui alustajatele. Seetõttu on oluline tagada kõrg- ja kutsekoolides lambakasvatuse õpe ning nõuandeteenuse ja mentorprogrammi rakendamine, mis on olulised teadmistepõhise ja konkurentsivõimelise

lambakasvatuse arendamisel. MAK (2014–2020) raames toimus 2017. aastal lambakasvatuse koolitusi ja infopäevi 19 korral. Teadmussiirde meetmes on võimalik taotleda toetust mh ettevõtete külastusteks ja õpiringideks, need võimalused on senini olnud alakasutatud. Ettevõtte külastuse põhiolemuseks on kavandatud ja sihipärane tegutsevate ettevõtete või organisatsioonide külastus eeskätt põllumajanduse ja metsanduse valdkonnas. Õpiringi moodustab ühise huvi alusel ühinenud õppijate rühm, kes teatud perioodi jooksul juhendaja juuresolekul plaanipäraselt kokku saab.

MES pakub põllu- ja maamajanduslikke nõuandeteenuseid. 2017. aastal oli Eestis 8 kutset omavat lambakasvatuse konsulenti. Lambakasvatusektor vajab märksa suuremal hulgal kompetentseid konsulente ja ajakohast koolitust. Siinkohal on oluline pakkuda koolitusi nii Eestis kui ka välismaal, tagamaks konsulentide laiapõhjalised teadmised.

Lambakasvatusektori organisatsioonidel peaks olema senisest suurem roll erialase teabe vahendamisel lambakasvatajatele, koolitusvajaduse hindamisel, koolitusmaterjalide koostamisel ning koolituste läbiviimisel. Oluline on senisest enam kaasata aretusorganisatsioone lambakasvatajate koolitamisel, kasutades nende kompetentsi eri tõugude ja saaduste osas. Vajalik on pidev koostöö õppeasutustega tagamaks lambakasvatusalaste (sh veterinaaria ja saaduste tehnoloogia) õppekavade ja õppeainete vastavus sektori vajadustele. Samuti vajab lambakasvatusektor tugevat ja ühtset esindusorganisatsiooni, mis koondab erialaorganisatsioone, tootjaid ja töötlejaid.

4.1.1 Mõõdikud

	Mõõdikud	Algtase 2017	Sihttase 2023
1.	Uttede ja utt-tallede arv, tuh tk (Allikas: PRIA)	47,7	114
2.	Keskmine viljakus ute kohta (Allikas: PMK, kattetulu arvestus)	1,4	1,5
3.	Jõudluskontrolli aluste uttede osatähtsus uttede koguarvust	9,4%	20%
4.	Lambakasvatuse konsulentide arv	8	15
5.	Netolisandväärtus aastatööjõuühiku (NLV/tjü) kohta. Iga-aastane suurenemine 4%,	4923*	6478
6.	NLV/tjü kohta osatähtsus FADN keskmisest	45%*	52%
7.	Kohalike tõugude (mh Eesti valge – ja tumedapealine, Kihnu maalammas) tõuraamatu uttede arv (01.dets.)	EV 2179 ET 1426 KML 224	4 000 3 000 800
8.	Teiste aretusprogrammide tõuraamatu uttede arv	0	2 000

*Algtase 2016. aasta

4.1.2 Tegevused

- Lambakasvatusekontseptsioonide kohta uuringu korraldamine kaasates lambakasvatuseorganisatsioone;
- Nõuandesüsteemi, koolituste ja infomaterjalide parema kättesaadavuse tagamine lambakasvatajatele;

- Lambakasvatuskonsulentide pidev enesetäiendamine nii Eestis kui ka välismaal;
- Investeeringuvajaduse ja võimekuse väljaselgitamine;
- Investeeringud tootmise efektiivsuse tõstmiseks ja tõhustamiseks;
- Turuseire ja -info kogumine, pakkumaks turu nõudlusele vastavaid lambakasvatussaadusi;
- Lambakasvatuse tootlikkuse andmete kogumine ja analüüsimine;
- Aretustegevuse tõhustamine (sh kohalike tõugude (Eesti valgepealine, Eesti mustapealine, Kihnu maalammas) säilitamine ja nende arvukuse kasvu soodustamine).

4.1.3 Tulemus

Lambakasvatuskontseptsioonide uuring on välja selgitanud parimad Eesti tingimustele sobivad lambakasvatuskontseptsioonid, uuring hõlmab mh tõugude valikut, ristamist, pidamistingimusi, haiguste ennetamist, karjatamist, söötmist.

Eestis on piisavalt kõrge kvaliteediga suguloomi. Tootmiskarjades kasutatakse tõulambaid ja see tagab toodangu kõrge kvaliteedi ja ühtluse.

Lambakasvatuse tegevõtete majanduslik olukord on hea, tootmine on eesmärgistatud ja teadmispõhine, ressursse kasutatakse kulutõhusalt, investeeringud kaasaegsesse põhivarasse on muutnud tootmise efektiivsemaks. Lammaste arv suureneb ning pakutakse turu nõudlusele vastavaid kõrge väärtusega lambaid ja lambakasvatussaadusi.

Kogutakse ja analüüsitakse lammaste tootlikkuse andmeid, mis võimaldab anda soovitusi efektiivsemaks tootmiseks. Paranenud on statistiliste andmete kvaliteet ja ülevaade tootmiskarjade olukorrast, mis võimaldab planeerida meetmeid sektori järjepidevaks arendamiseks.

Lambakasvatuse sektori organisatsioonid jagavad senisest enam erialast teavet ja kaasavad lambakasvatajaid lammaste jõudluskontrolli. Samuti on suurenenud koostöö erialaorganisatsioonide vahel. Sektoris hõivatud omavad häid teadmisi ja oskusi lambakasvatusest. Lambakasvatust saab õppida kõrg- ja kutsekoolis, tagatud on pidev konsulentide ja lambakasvatajate koolitamine.

4.2 Loomahaiguste ja kiskja ohu ennetamine

Loomahaigused ja kiskjad on lambakasvatuse sektori välised ohud, mis võivad tugevalt mõjutada sektori jätkusuutlikkust ja tasuvust. Lammaste haigused (sh parasitaarhaigused) vähendavad märkimisväärselt lambakasvatuse sektori toodangut ja lambakasvatajate tulu (väheneb toidainete seeduvus, juurdekasv, sigivus, suureneb tallede suremus). Lambakasvatajate hinnangul ei ole Eesti turul piisavalt kaasaegseid lammaste ravimeid. Veterinaarravimite piiratud kättesaadavus suurendab lammaste suremust, haiguste levikut ja parasiitide resistentsuse väljakujunemist. Eesti turg on väike, mille tulemusel ei ole vähem tarbitavaid ravimeid ravimite maaletootjatel ja müüjatel majanduslikult mõistlik Ravimiametis registreerida. Seetõttu on oluline leida võimalused lammaste ravimite paremaks kättesaadavuseks.

Oluline on lamba krooniliste haiguste (sõramädanik, nakkuslik abort, Maedi Visna, paratuberkuloos jne) kaardistamine ning lambakasvatajate teadlikkuse tõstmine lammastel levivatest haigustest (sh parasitaarhaigustest) ning nende ennetamise ja ravimise võimalustest.

Vältimaks haiguste ulatuslikku levikut ja sellest tulenevat majanduslikku kahju on oluline tõsta lambakasvatavate teadlikkust bioohutuse ja loomade heaolu nõuete järgimisest farmis. Lisaks on vaja tõsta teadlikkust loomade ühest karjast teise liikumisega (sh loomade impordiga) seotud ohtudest. Oluline on lammaste nõuetekohane märgistamine ja registreerimine, mis aitab tagada toidutarneahela jälgitavust, tõhusalt rakendada taudiennetuse ja –tõrje meetmeid.

Kiskjad (hunt, šaakal, rebane, ilves) ja linnud (kotkad, rongad) on lammastele ja lambatalledele suureks ohuks. Seega on oluline tagada kiskjate (sh šaakali) arvukuse optimaalne tase. 2017. aastal registreeriti Keskkonnaametis 167 lammaste surmajuhtu huntide poolt, mille käigus hukkus 1121 lammast. Šaakalite poolt tekitatud kahju suurust on raske määrata, sest Keskkonnaametit enamasti ei teavitata šaakalite poolt murtud lammastest. Kiskjakahju vähendamiseks on oluline ennetustegevuste toetamine, mis motiveerib kaitsepiirete rajamist ja karjakaitse koerade soetamist. Samuti on oluline kiskjate, eelkõige šaakali arvukuse optimaalse taseme hoidmine, milleks tuleb lambakasvatavatel ja jahimeestel suurendada omavahelist koostööd.

Eestis rakendatakse alates 2008. aastast looma (sh hundi, ilvese, karu) tekitatud kahjude ja kahjude ennetustööde hüvitamisprogrammi, mille raames hüvitatakse tekitatud kahju ning kahjustuste ennetamise abinõude rakendamiseks tehtud kulutused (Looduskaitse seadus § 61 ja keskkonnaministri 10.09.2008. a määrus nr 40). Kahjustuse vältimiseks rakendatud abinõudele tehtud kulutused hüvitatakse 50% ulatuses, sealjuures ühele isikule makstav summa ei või ületada 3200 eurot ühe majandusaasta kohta. Probleemiks on toetuse maksmine vähese tähtsusega abina, kuna ühele ettevõtjale antava vähese tähtsusega abi kogusumma ei tohi mis tahes kolme eelarveaasta pikkuse ajavahemiku jooksul ületada 15 000 eurot. Samuti on probleemiks kiskjakahju hüvitamise pikk menetlus ja väljamakse tähtaeg.

4.2.1 Mõõdikud

	Mõõdikud	Algtase 2017	Sihttase 2023
1.	Hundi ja ilvese murtud lammaste arv (Allikas: Keskkonnaamet)	1147	650
2.	Loomahaigustest tingitud kauplemispiirangute arv lammastele ja lambalihale (Allikas: VTA)	1	0

4.2.2 Tegevused

- Ennetavate meetmete rakendamine lammaste haigestumise ja kiskjakahjude vältimiseks;
- Konsulentide ja lambakasvatavate koolitamine (sh praktilised õppepäevad, õppereisid) lammaste haiguste ennetamiseks ja ravimiseks kaasates veterinaararste;
- Lamba (krooniliste) haiguste (sõramädanik, nakkuslik abort, Maedi Visna, paratuberkuloos) regulaarne kaardistamine, kaasates veterinaararste ja lambakasvatuskonsulente;
- Lammaste ravimite kättesaadavuse analüüsimine;
- Lambakasvatavate ja veterinaararstide koostöö suurendamine;
- Lambakasvatavate ja jahindusseltside koostöö tõhustamine.

4.2.3 Tulemus

Lambakasvatavad teavad ja tunnevad lammastel levivaid haigusi ja haigustekitajaid, on teadlikud haigusi ennetavatest tegevustest (mh kuidas vältida parasiitide resistentsust). Eestisse imporditud lambad läbivad karantiini, tõkestamaks uute haigustekitajate levikut nii aretus-, kui tootmiskarjades. Lambakasvatavad, lambakasvatuse konsulendid ning veterinaararstid on teadlikumad lammaste importimisega kaasneva võivate lammaste haiguste ennetamisest ja ravivõtetest. Eesti lambakasvatuse efektiivsus on kõrgem kui riikides, kus krooniliste haiguste esinemine on suurem. Saavutatakse kuni 20% suurem tootlikkus tänu lammaste paremale produktiivsusele ning väiksematele veterinaarkuludele. Eestil on tugevad eeldused olla hea tõuloomade eksportriik, kuna loomad on madalama haigusriskiga.

Lambakasvatavad on teadlikud ja rakendavad kaasaegseid kiskjakahjude ennetustegevusi ning olemasolevad ennetusmeetmed võimaldavad rajada kiskjate eest kaitsesüsteeme.

4.3 Lambaliha kvaliteedi ühtlustamine, realiseerimise lihtsustamine ning tarbimise suurendamine

Lambaliha kvaliteet sõltub lihaks tapetud lammaste vanusest, tõust, looma söödaratsioonist ja toitumusest ning tapmise ja algtöötlemise tehnoloogiast. Lammaste olulisimad lihajõudlusnäitajad on tapaeelne kehamass, tapasaagis, liha morfoloogiline ja keemiline koostis. Lihatoogu lammastel on lihajõudlusnäitajad paremad. Eestis kasvatatakse tekseli, suffolki, dorseti jt lihatõugu lambaid, kelle jäärade kasutamine parandab ristanatõugude lihavorme ja liha kvaliteeti.

Eestis peetakse lambaid valdavalt liha tootmise eesmärgil, seetõttu on oluline jälgida ja mõista tarbija ootusi lambarümba kvaliteedile ning kohandada lammaste pidamine vastavalt nõudlusele. Tõugude heterogeensus, pidamisviiside ja –eesmärkide paljus, ärilisel eesmärgil peetavate tootmiskarjade vähesus ning paljudes tootmiskarjades teadmata põlvnemisega loomade kasutamine ning ebapiisav tähelepanu söötmise kvaliteedile pakub turule suurel hulgal erineva kvaliteediga lambaliha. Lihatoostused vajavad stabiilset ja ühtlase kvaliteediga tarnet, kus oluline on rümba kaal, ühtlane välimus ja tapasaagis. Lambaliha müüakse praegu enamasti otse lõpptarbijale, kelle jaoks ei ole tapasaagis oluline.

Teadmistepõhine ja turundust järgiv lambakasvatus ning lambaliha kvaliteedikavade koostamine on oluline ühtsete eesmärkide seadmiseks lammaste pidamisel ja toodangu ühtlase kvaliteedi saavutamisel. Piisaval hulgal ühtlase kvaliteediga lambaliha võimaldab luua üle Eesti turustatavaid tootesarju või otsida sobivaid eksportturgude. Kvaliteedikavade raames väljatöötatud kaubamärgid ja tootesarjad võimaldavad laialdasemalt turustada lambaliha tooteid (sh nišitooteid), pakkudes tarbijale usaldust ja stabiilset kvaliteeti.

Lambaliha töötlemist ja tootesarjade loomist (sh mahelambaliha) on siiani raskendanud lambaliha ebaühtlane kvaliteet, lihakäitlemisettevõtete vähenemine huvi lambaliha käidelda ning turunduse ja eksportturgude leidmisega tegeleda. Lambaliha turundamine ja tootearendus tooteühiku kohta on tunduvalt kallim kui näiteks sealihal, kuna lambaliha tootmismahud on väikesed. Paljudel lambakasvatajatel on puudunud huvi toota ühtlase välimusega tapaküpseid lambaid, sest lambaliha kokkuostuhind on Eestis tunduvalt madalam EL keskmisest kokkuostuhinnast (joonis 9). Sellest tulenevalt müüakse suurel hulgal noorloomi ekspordiks.

Lammaste suuremas mahus lihatoodeteks väärindamine on väljakutse lihatööstustele ja lambakasvatajatele. Liha ja lihatoodete turg on pikas perspektiivis stabiilsem ja tulusam kui elusloomade eksport. Lambaliha töötlemise suurendamine ja toodangule turu leidmine on pikk protsess, mis vajab investeringuid. Lambalihasektori areng on olnud küll järjepidev, kuid aeglane (lambakasvatusevõtete finantsvõimekus on madal) ja kasutamata potentsiaal on suur. Parandamist vajab koostöö lihakäitlemisettevõtetega, suurendamaks lambaliha töötlemise võimalusi. Samuti vajaksid ülevaatamist väiketapamajadele esitatavad nõuded (sh loomsete kõrvalsaaduste osas), et anda võimalus nõuetekohaselt väikeses koguses lammaste väärindamiseks. Lisaks on oluline suurendada ühistulist koostööd (pidamine, töötlemine ja turustamine), mis mh loob paremad võimalused osalejate teadmiste täiendamisele, aitab kaasa efektiivsemale ressursikasutusele ning suurendab seeläbi majandusedu.

Lambaliha tootmine ja tarbimine on Eestis väga väike (kuni 0,8% kogu lihatarbimisest). Seega on ühtlase, kõrge kvaliteediga lambaliha ja lambaliha toodete tootmise kõrval väljakutseks ka lambaliha nõudluse suurendamine. Lambaliha tarbimise kasvu on seni takistanud suhteliselt kõrge tarbijahind, mis on tingitud väikesest tootmismahust ja teiste lihaliikidega (näiteks sea- ja veiseliha) võrreldes kõrgematest tootmiskuludest¹⁰. Lisaks tarbija ostujõule mõjutab tarbimist lambaliha ja lambalihatoodete piiratud kättesaadavus ja kesine tootevalik ning tarbija vähesed teadmised lambalihast ja selle valmistamise võimalustest. Seega on oluline tõsta nii lõpptarbija kui HoReCa sektori teadlikkust lambaliha omadustest ja valmistamise viisidest.

4.3.1 Mõõdikud

	Mõõdikud	Algtase 2017	Sihttase 2023
1.	Lambakasvatusektoris tegutsevate tunnustatud tootjarühmade arv	0	2
2.	Lambaliha tunnustatud kvaliteedikavad	0	2
3.	Lambaliha käitlejate ja tapamajade arv (Allikas: VTA)	47	60
4.	Tegevusloaga lihakäitlemisettevõttes tapetud lammastelt saadud liha, tonni (Allikas: SA)	128	400
5.	Tegevusloaga lihakäitlemisettevõttes tapetud lammaste klassifitseerimine SEUROP süsteemi järgi	0%	20%
6.	Lambaliha tarbimine, elaniku kohta kg aastas (Allikas: SA)	0,6 kg*	1,1

*Algtase 2016 aasta

4.3.2 Tegevused

- Turu-uuringu korraldamine, selgitamaks välja turupotentsiaal ja võimalikud sihtturud;
- Turundusstrateegia koostamine ja rakendamine lambaliha turustamiseks;
- Turunõudlust järgiv lambakasvatussaaduste tootmine;
- Väiketapamajadele ja –lihakäitlusettevõtetele erandi kehtestamine lammaste tapmiseks väikeses mahus;

¹⁰ Kattetulu arvestused taime- ja loomakasvatustes 2017, söödakulu 1 tonni liha eluskaalus tootmiseks <http://www.maainfo.ee/data/trykis/kattetulu/KATTETULU2017.pdf>

- Koostöö suurendamine tootmise, töötlemise ja turustamise valdkonnas;
- Väiketapamajade investeeringute toetamine;
- Uute tehnoloogiate ja toodete arendamine ja rakendamine lambakasvatussaaduste väärindamisel;
- Tarneahela funktsioneerimise analüüs, esinevatele kitsaskohtadele võimalike lahendusversioonide väljatöötamine;
- Mahepõllumajanduslikust tootmisest pärit lammaste liha turustamine mahelambalihana;
- Tarbija teadlikkuse suurendamine lambaliha omadustest ja valmistamise viisidest.

4.3.3 Tulemus

Eesti lambaliha on ühtlase ja väga hea kvaliteediga, mis võimaldab toota kõrgema lisandväärtusega tooteid. Lambaliha tootmine ja tarbimine on suurenenud. Koostöö lambakasvatajate ja lihakäitlemisettevõtete vahel on suurendanud tarbija ootustele vastava lambaliha ja lambalihatoodete kättesaadavust. Järjepideva tootearenduse tulemusel on suurendatud ja mitmekesistatud lambalihatoodete valikut. Eesti lõpptarbija ja HoReCa sektor on teadlikud lambaliha omadustest, toiteväärtusest ja valmistamise viisidest. Koostöö lambakasvatajate ja lihakäitlemisettevõtete vahel on suurendanud lambaliha eksporti, lihakäitlejad teevad koostööd ekspordikoguste täitmiseks. Väiketapamajadele on kehtestatud paindlikud nõuded, mis võimaldavad lammaste nõuetekohast tapmist nende pidamiskoha lähedal. Mahepõllumajanduslikult peetud lammastelt saadud liha turustatakse mahetoodanguna, mis võimaldab saada kõrgemat turuhinda. Kvaliteetne lambaliha ja selle mitmekülgne kasutamine võimaldab lambakasvatajatele maksta kõrgemat kokkuostuhinda.

4.4 Lambavilla ja -naha tootmise, käitlemise ning turustamise arendamine

Eestis tegeldakse väikeses mahus lambavilla ja nahkade töötlemise ja turustamisega. Lambavilla kokkuost on olnud kokkuostjate vähesuse tõttu tagasihoidlik ning kokkuostu hind on villa madala kvaliteedi ja halva sorteerimise tõttu madal. Lambavilla pesemisteenus ei ole Eesti lambakasvatuse mahtu arvestades piisav (pesemisteenust pakub väikeses mahus üks ettevõtte). Vähene pesemata lambavilla kokkust ja töötlemine ei ole motiveerinud lambakasvatajaid kvaliteetset villa tootma. Osale lambakasvatajatest on vill olnud siiani pigem tülikas kõrvalprodukt kui sissetuleku allikas. Lambavilla ja -naha ei väärtustata lambakasvatussaadusena piisavalt. Eestis kasvatatud lammaste villa kvaliteediomadusi ja kasutamise võimalusi, näiteks tekstiilitööstuses ja ehitusmaterjalina (nt vill soojustusmaterjalina), on vähe uuritud. Samuti ei ole süsteemset ülevaadet, millist lõnga ja millises mahus vajavad Eesti käsitöölised ja käsitööettevõtted.

Oluline on soodustada lambavilla ja -nahkade käitlemist ja töötlemist ning pakkuda tootmise (sh pügamise), töötlemise (sh parkimise) ja turustamise alaseid koolitusi. Suur osa Eesti lammastest peetakse mahepõllumajanduslikus tootmises, kuid sertifitseeritud mahelambavilla turustamise võimalus on seni puudunud. Alates 2021. aastast rakendub lambavillale ja töötlemata nahkadele EL mahepõllumajanduse sertifitseerimise süsteem.

Lambavilla ja villatööstuse arengutegureid on pikemalt käsitletud „Villa ja villatööstuse arengukavas 2016-2036“.

4.4.1 Mõõdikud

	Mõõdikud	Algtase 2016	Sihttase 2023
1.	Lambavilla toodangu maht, tonni (Allikas: SA)	129	200

4.4.2 Tegevused

- Lambakasvatavate koostöö suurendamine käsitööliste ja tööstustega lambavilla ja -naha töötlemisel ja turustamisel;
- Lambakasvatavate, -pügajate, nahaparkijate ja villatöötlemise teadmiste arendamine ning vastava oskusteabe levitamine (väljaõpe, koolitused);
- Eestis kasvatatud lammaste villa kvaliteediomaduste ja kasutamise võimaluste uuringu läbiviimine;
- Investeeringutoetuste rakendamine töötlemise võimaluste (nt villapesu, ketramine, viltimine, soojusmaterjali tootmine, parkimine, mahevilla töötlemine) parandamiseks;
- Uute, kaasaegsete tehnoloogiate arendamine ja rakendamine lambavilla ja naha väärindamisel koostöös teadusasutustega;
- Villatööstuse väärtusahela uuringu läbiviimine.

4.4.3 Tulemus

Lambavilla ja -nahkade kokkuost ja töötlemine on suurenenud, pakkudes lambakasvatavale lisisissetulekut. Lambanahad ja -vill on väärtuslik tooraine kvaliteetsete käsitööesemete ja tekstiilitoodete valmistamisel. Eestis on lambavilla ja -nahkade töötlemise kvaliteet ja maht tõusnud. Lambakasvatust ühistud teevad koostööd Eestis ja välismaal asuvate ettevõtetega lambavilla ja -nahkade töötlemisel ja toodete turustamisel. Eestis kasvatatavate mahelammaste vill ja toornahad on sertifitseeritud mahetoodang (alates 2021. a), mis annab lambavillale ja -nahkadele lisandväärtuse ja loob võimaluse mahetekstiilide ja -nahatoodete valmistamiseks.

4.5 Lammaste ja lambakasvatussaaduste ekspordi suurendamine

Lammaste arvukuse suurenemisel on vajalik lambakasvatussaadustele ja eluslammastele eksportiturgude leidmine. Eesti päritolu lambaliha eksport on viimastel aastatel olnud praktiliselt olematu (joonis 11). Ekspordi on piiranud ühtlase kvaliteediga lambaliha vähesus ning kohalike lihakäitlemisettevõtete vähene huvi lambaliha ja lambalihatoodete tootmiseks ja ekspordiks.

Eluslammaste eksport on viimastel aastatel suurenenud (joonis 11). Valdavalt saab lambakasvatavate eluslamba ekspordist kõrgemat tulu, kui Eesti lihakäitlemisettevõttele lihatootmiseks müümisel. Peamiselt eksporditakse noorloomi (kaaluga 27–38 kg) Lääne-Euroopasse nuumale ning kasutamata jääb võimalus turustada tapaküpsid tallesid lihatootmiseks. Eestil on potentsiaali eksportida tapaküpsid tallesid, kuid see eeldab senisest suuremat koostööd lambakasvatavate, ühistute ja kokkuostjate vahel. Samuti on oluline suurendada tõulammaste ekspordi, mis on siiani olnud väike. Tunnustatud aretusprogrammide olemasolu Eestis enamlevinud lambatõugudele aitab suurendada tõulammaste ekspordi.

Eluslammaste ja lambaliha stabiilse ekspordi eelduseks on ühtlase kvaliteediga piisava koguse pakkumine ning erinevate eksportturgude tundmine. Ekspordiks sobivate sihtturgude valik ja turu-uuringute korraldamine on pikaajaline ja kulukas protsess, mis vajab täiendavaid ressursse. Ekspordi toetaks „Eesti Lamba“ kuvandi loomine ja selle kommunikeerimine potentsiaalsetel sihtturgudel. Oluline on leida pikaajalised ja stabiilsed turustamisvõimalused nii lambakasvatussaadustele kui eluslammastele, sh mahepõllumajanduslikult peetud lammastele ja mahelambakasvatussaadustele. Suur osa mahepõllumajanduslikult peetud lammastest ei turustata mahepõllumajandusliku toodanguna, seetõttu jääb kasutamata lisandväärtus ja võimalus teenida kõrgemat tulu.

4.5.1 Mõõdikud

	Mõõdikud	Algtase 2017	Sihttase 2023
1.	Lambaliha eksport, tonni (Allikas: MEM)	13	100
2.	Eluslammaste eksport (Allikas: MEM)	9 816	15 200

4.5.2 Tegevused

- Turu-uuringu korraldamine, selgitamaks välja lambakasvatussaaduste (sh eluslammaste) turupotentsiaal ja võimalikud sihtturud;
- Ekspordile suunatud lambakasvatussaaduste (sh eluslammaste) turundusstrateegia koostamine ja rakendamine;
- Eluslammaste ja lambaliha tootmise kohandamine vastavalt eksportturgude nõudlusele;
- Ekspordile orienteeritud struktuuri loomine, sh ühistulise ekspordi struktuuri välja arendamine.

4.5.3 Tulemus

Lambaliha, tõulammaste ja tapaküpsete eluslammaste eksport on suurenenud, loodud on uusi kaubandussidemeid. Suurenenud on eksport läbi tootjaorganisatsioonide pakkudes lambakasvatajale stabiilset turgu ja võimaldab saada kõrgemat hinda. Eesti lambakasvatussaadustel (sh eluslammastel) on positiivne kuvand.

5. Rakendusplaan

Meede	Tegevus/alategevus	Võimalik finantseerimise allikas	Sihtgrupp/Täitja
1. Teadmispõhise ja konkurentsivõimelise lambakasvatussektori arendamine	1.1. Lambakasvatuskontseptsioonide kohta uuringu korraldamine kaasates lambakasvatuseorganisatsioonide	MAK- meede 16 „Koostöö” Põllumajanduslikud rakendus-uuringud ja arendustegevus aastatel 2015-2021	Lambakasvatussektori organisatsioonid, teadusasutused, MEM
	1.2. Nõuandesüsteemi, koolituse ja infomaterjali parema kättesaadavuse tagamine lambakasvatatajatele	MAK- meede 1 „Teadmussiire ja teavitust” MAK- meede 2 „Nõustamisteenused, põllumajandusettevõtete juhtimis- ja asendusteenused”	Lambakasvatussektori organisatsioonid, konsulendid, veterinaararstid, teadusasutused, haridusasutused, tootjad, MEM, PRIA, MES
	1.3 Lambakasvatuskonsulentide ja veterinaararstide pidev enesetäiendamine nii Eestis kui välismaal		
	1.4. Investeeringud tootmise efektiivsuse tõstmiseks ja tõhustamiseks	MAK- meede 4.1 „Põllumajandusettevõtete tulemuslikkuse parandamise investeeringutoetus”, MAK- meede 6.3 „Väikeste põllumajandusettevõtete arendamise toetus”	Lambakasvatussektori organisatsioonid, tootjad, tootjarühmad, MEM, PRIA, MES
	1.5. Turuseire ja info kogumine, pakkumaks turu nõudlusele vastavaid lambakasvatussaadusi	Maaeluministri 23.01.2018. a määrus nr 4 „Turarendustoetus”	Lambakasvatussektori organisatsioonid, töötajad, MEM

	1.6. Lambakasvatuse tootlikkuse andmete kogumine ja analüüsimine	Maaeluministri määrus 15.12.2016. a nr 69 „Põllumajandusloomade aretustoetuse saamiseks esitatavad nõuded ning toetuse taotlemise ja taotluse menetlemise kord”	Tegevusloaga aretusorganisatsioonid, tootjad, töötajad, MEM
	1.7. Aretustegevuse tõhustamine (sh kohalike tõugude (Eesti valgepealine, Eesti mustapealine, Kihnu maalammas) säilitamine ja nende arvukuse kasvu soodustamine)		
2. Loomahaiguste ja kiskja ohu ennetamine	2.1. Lambakasvataja rakendavad ennetavaid meetmeid lammaste haigestumise ja kiskjakahju vältimiseks	Keskkonnaministri 10.09.2008. a. määrus nr 40 „Looma tekitatud kahju hindamise meetodika, kahju hüvitamise täpsustatud ulatus ja hüvitamise kord ning kahjustuste vältimise abinõudele tehtud kulutuste hüvitamise täpsustatud ulatus ja kord”	Lambakasvatavad, Keskkonnaministeerium, Keskkonnaamet
	2.2. Konsulentide ja lambakasvatajate koolitamine (sh praktilised õppepäevad, õppereisid) lammaste haiguste ennetamiseks ja ravimiseks kaasates veterinaararste	MAK- meede 1 „Teadmussiire ja teavitus” MAK- meede 2 „Nõustamisteenused, põllumajandusettevõtte juhtimis- ja asendusteenused” alameede „Nõustajate koolitus”	Lambakasvatuse sektori organisatsioonid, konsulendid, MEM, MES, veterinaararstid, haridusasutused
	2.3. Lamba (krooniliste) haiguste (sõramädanik, nakkuslik abort, Maedi Visna, paratuberkuloos) regulaarne kaardistamine, kaasates veterinaararste ja lambakasvatuskonsulente		Lambakasvatuse sektori organisatsioonid, VTA, tootjad, konsulendid

	2.4. Lammaste ravimite kättesaadavuse analüüsimine		Lambakasvatussektori organisatsioonid, veterinaararstid, MEM, Sotsiaalministeerium, Ravimiamet
	2.5. Lambakasvatavate ja veterinaararsti koostöö suurendamine		Lambakasvatavad, veterinaararstid
	2.6. Lambakasvatavate ja jahindusseltside koostöö tõhustamine		Tootjad, lambakasvatussektori organisatsioonid, jahiseltsid
3. Lambaliha kvaliteedi ühtlustamine, realiseerimise lihtsustamine ning tarbimise suurendamine	3.1. Turu-uuringu korraldamine, selgitamiseks välja turupotentsiaal ja võimalikud sihtturud	Maaeluministri 23.01.2018. a määrus nr 4 „Turuarendustoetus”	Lambakasvatussektori organisatsioonid, MEM, töötajad
	3.2. Turundusstrateegia koostamine ja rakendamine lambaliha turustamiseks		
	3.3. Turunõudlust järgiv lambakasvatustootmise tootmine		Tootjad, lambakasvatussektori organisatsioonid
	3.4. Väiketapamajadele ja -lihakäitlustevõtetele lihtsustatud nõuete kehtestamine lammaste tapmiseks väikeses mahus		Lambakasvatussektori organisatsioonid, MEM, VTA, tootjad
	3.5. Koostöö suurendamine tootmise, töötlemise ja turustamise valdkonnas	MAK- meetme 9 „Tootjarühmade ja -organisatsioonide loomine” MAK- meede 16 „Koostöö”	Lambakasvatussektori organisatsioonid, tootjad, töötajad, ühistud, MEM
	3.6. Väiketapamajade investeeringute toetamine	MAK- meede 4 „Investeeringud materiaalsesse varasse” sh rahastamisvahend	Lambakasvatussektori organisatsioonid, MEM, MES, PRIA, tootjad, ühistud

		MAK- meede 4.2 „Investeeringud põllumajandustoodete töötlemiseks ja turustamiseks” MAK- meede 6.4 „Investeeringud majandustegevuse mitmekesistamiseks maapiirkonnas mittepõllumajandusliku tegevuse suunas”	
	3.7. Uute tehnoloogiate ja toodete arendamine ja rakendamine lambakasvatussaaduste väärindamisel	Programm „Põllumajanduslikud rakendusuringud ja arendustegevus aastatel 2015-2021” MAK- meede 16 „Koostöö”	Lambakasvatussektori organisatsioonid, tootjad, teadusasutused, MEM
	3.8. Tarneahela funktsioneerimise analüüs, esinevatele kitsaskohtadele võimalike lahendusversioonide väljatöötamine	Programm „Põllumajanduslikud rakendusuringud ja arendustegevus aastatel 2015-2021”	Lambakasvatussektori organisatsioonid, MEM, teadusasutused, tootjad, töötlev tööstus
	3.9. Mahepõllumajanduslikust tootmisest pärit lammaste liha turustamine mahelambalihana		Tootjad, töötled
	3.10. Tarbija teadlikkuse suurendamine lambaliha omadustest ja valmistamise viisidest	MAK- meede 3 „Põllumajandustoodete ja toiduainete kvaliteedikavad” ja meetme tegevuse liik „Toidukvaliteedikava raames toodetud tootest teavitamise ja toote müügi edendamise toetus”	Lambakasvatussektori organisatsioonid, töötled, MEM

4. Lambavilla ja – naha tootmise, käitlemise ning turustamise arendamine	4.1. Lambakasvatajate koostöö suurendamine käsitöölise ja tööstustega lambavilla ja -naha töötlemisel ja turustamisel	MAK- meede 16 „Koostöö”	Tootjad, töötlejad, käsitöölised, teadusasutused, MEM, PRIA
	4.2. Lambakasvatajate, -pügajate, nahaparkijate ja villatöötlejate arendamine ning vastava oskusteabe levitamine (väljaõpe, koolitused)	MAK- meede 1 „Teadmussiire ja teavitus”	Lambakasvatussektori organisatsioonid, sektori ettevõtted, haridusasutused, teadusasutused, MEM, PRIA
	4.3. Eestis kasvatatud lammaste villa kvaliteediomaduste ja kasutamisevõimaluste uuringu läbiviimine	MAK- meede 1 „Teadmussiire ja teavitus”	Lambakasvatussektori organisatsioonid, MEM, PRIA, haridusasutused, teadusasutused
	4.4. Investeeringutoetuste rakendamine töötlemisevõimaluste (nt villapesu, ketramine, viltimine, soojustusmaterjali tootmine, parkimine) parandamiseks	MAK- meede 6.4 „Investeeringud majandustegevuse mitmekesistamiseks maapiirkonnas mittepõllumajandusliku tegevuse suunas”, Leader-meetme raames antav projektitoetus	MEM, PRIA, teadusasutused, tootjad, töötlejad
	4.5. Uute, kaasaegsete tehnoloogiate arendamine ja rakendamine lambavilla ja naha väärdamisel koostöös teadusasutustega	Programm „Põllumajanduslikud rakendusuuringud ja arendustegevus aastatel 2015-2021” MAK meede 16 „Koostöö”	Lambakasvatussektori organisatsioonid, käsitöölised, lambakasvatavad, MEM, teadusasutused
	4.6 Villatööstuse väärtusahela uuring	Programm „Põllumajanduslikud rakendusuuringud ja arendustegevus aastatel 2015-2021” MAK meede 16 „Koostöö”	Lambakasvatussektori organisatsioonid, teadusasutused, töötlejad MEM

5. Lammaste ja lambakasvatussaaduste ekspordi suurendamine	5.1. Turu-uuringu korraldamine, selgitamiseks välja lambakasvatussaaduste (sh eluslammaste) turupotentsiaal ja võimalikud sihtturud	MAK meede 3.2 „Toidukvaliteedikava raames toodetud tootest teavitamise ja toote müügi edendamise toetus”	
	5.2. Ekspordile suunatud lambakasvatussaaduste (sh eluslammaste) turundusstrateegia koostamine ja rakendamine		
	5.3. Eluslammaste ja lambaliha tootmise kohandamine vastavalt eksporditurgude nõudlusele		Tootjad, sektori organisatsioonid, kokkuostjad
	5.4. Ekspordile orienteeritud struktuuri loomine sh ühistulise ekspordi struktuuri välja arendamine	Tootjarühma loomise ja arendamise toetus Euroopa Liidu teavitus- ja müügiedendusmeede MAK meede 3.2 „Toidukvaliteedikava raames toodetud tootest teavitamise ja toote müügi edendamise toetus”	

6. Lambakasvatuse sektori tugevused, nõrkused, ohud ja võimalused (SWOT)

TUGEVUSED	NÕRKUSED
1. Pikaajaline lambakasvatuse traditsioon 2. Piisaval hulgal kasutuses olevat põllumajandusmaad, sh rohumaad 3. Arvestataval hulgal põlvnemisandmete ja heade jõudlusomadustega loomi 4. Mahetootmise kõrge osakaal ja ökoloogiliselt puhas tooraine 5. Väiketootjate olemasolu, kes suudaksid paindlikult siseturu vajadusi rahuldada kõigi saaduste osas 6. Lambakasvatus on laialdaselt huvipakkuv (ettevõtlus) valdkond 7. Olemasolevad eluslammaste ekspordiga tegelevad kogumiskeskused loovad väljundi enamatele eksportiturgudele jõudmiseks ja spetsialiseerunud ettevõtluse tekkeks 8. Suhteliselt vähe haiguseid võrreldes Kesk-Euroopaga	1. Puuduvad lambakasvatuse kontseptsioonid, vähe spetsialiseerunud tootmiskarjasid ärilistel eesmärkidel toodangu realiseerimisele 2. Lambaliha töötlemisettevõtete vähene huvi, puudulik tootearendus (seeläbi tarbijale sobivate toodete osakaal väike) 3. Ebakõlad tarneaheas (madalad kokkuostuhinnad, ebavõrdne kasumijaotus) 4. Suur omatarbeks tapmist osakaal, kuna puudub legaalne esmatoote turustamise võimalus otse tarbijale 5. Väike investeerimisvõimekus 6. Lambakasvatuse toodangule ei suudeta tagada ühtset ja kvaliteetset lisandväärtust (vill, nahk, piim, liha) 7. Nahka, villa ja sõnnikut käsitletakse jäätmetena (EL direktiiv ja EMTAK) 8. Siseturul liha pakkumine teiste lihaliikidega võrreldes väiksem, seetõttu tarbimine madalseisus ja tarbija teadlikkus vähene 9. Väljakujunemata ühistegevus (sektori keskne teabe edastamine ja turundustegevus tagasihoidlik) 10. Kvalifitseeritud ja motiveeritud tööjõu vähesus ning vananev töötajaskond 11. Piiratud tapmisvõimalused (nõuetele vastavate väiketapamajade vähesus)
VÕIMALUSED	OHUD
1. Eesti lambatõugude aretamine majandusliku tasuvuse suunas 2. Maaressursi seni kasutamata rohumaade näol (taastatavad rohumaad, poollooduslikud kooslused) 3. Laiapõhjaline väiketootmine, mis nõudluse ja tingimuste soodustamisega on võimeline kiirelt arenema ja pakkuma kõiki lambasaadusi 4. Kodumaise toodangu väärtustamine siseturul ja turustusvõimaluste arendamine 5. Lambaliha kasvav nõudlus EL ja maailmaturul 6. Koostöö turundustegevuses (promotsioonimeetme kasutamine, ühise kaubamärgi all turustamine vm) 7. Paindlikkuse loomine väiketapamajade (lihakäitlusettevõtte) tekkimiseks ja esmatoote turustamiseks tootjalt otse tarbijale	1. Lambakasvatavate vähene koostöö, ebaühtlane oskusteabe levik sektoris 2. Kiskjaoht (sh SAK mõjud) 3. Taudioht, kontrollimata impordi mõju karjatervisele 4. Konsulentide, oskusteave puudus 5. Tarbijaharjumuste muutmine ja siseturu nõudluse kasv aeglane 6. Töötlemisettevõtete vähene huvi lambakasvatussaaduste tootearendusele 7. Ebasatbiilne ja kohalike tingimuste ja võimalustega mitteamestav õiguskeskkond 8. Liigne lootus riiklikule abile 9. Loomatauditõrjeprogrammide vähesus (vaid vähesed karjad kontrollitult Maedivisna osas) 10. Sisendhindade kiirem kasv võrreldes tootjahindadega 11. Tugiteenuste kättesaadavus väike